

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

05/291

STEIERWALD, Ulrike: Fünf Thesen zur aktuellen Entwicklung der Bibliothekswissenschaft in Deutschland = Information. 56.Jg. 2005. 3.no. 149-152.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

Öt tézis a német könyvtártudomány aktuális helyzetéről

Informatika; Könyvtártudomány

A 2004/2005-ös tanév téli szemeszterének kezdetén a Darmstadti Egyetem Információ- és Tudásmenedzsment Tanszékén a szerző öt tézist ismertetett a német könyvtártudomány fejlődési irányairól: 1. A könyvtár mint speciális szakterület elhatárolása mára már elavulttá vált, a könyvtártudományt „az információtudomány szellemében” kell újra meghatározni. 2. Az információ- és könyvtártudomány a jelenleg érzékelhető oktatási válság és átfogó oktatási reformok idején a tudományos gondolkodás alapvető alkotórészévé válik. 3. A könyvtártudomány jelentős szerepet játszik a könyvtárak funkcióinak újrafogalmazásában: a könyvtárak oktatási és kulturális intézményként való újjászervezése azonban alapvetően az oktatáspolitikai előfeltételektől függ. 4. A szakma professzionalizálódása még nem fejeződött be: a szakosodás és a munkakörök ezzel egyidejű bővülésének folyamatát állandó kihívásként kell kezelni. 5. A könyvtártudomány Né-

metországban többé már nem képzelhető el nemzetközi tapasztalatcsere nélkül.

(Autoref.)

05/292

LOR, Peter Johan – BRITZ, Johannes: Knowledge production from an African perspective. International information flows and intellectual property = Int. Inf. Libr. Rev. 37.vol. 2005. 2.no. 61-76.p. Bibliogr.

A tudás előállítása afrikai szemmel: a nemzetközi információáramlás és a szellemi tulajdon

Információáramlás; Könyvtáresetika; Tudományos kutatás

A cikk az új ismeretek előállításának (knowledge production) jelenlegi trendjeit és a nemzetközi információáramlásra gyakorolt hatását vizsgálja. Az információáramlásnak három irányát (észak–dél, dél–észak és dél–dél) elemzi, afrikai nézőpontból. A szellemi tulajdon kérdését inkább erkölcsi, mint jogi szempontból közelíti meg. A szerzők aggodalma abban áll, hogy a közjavak és az egyéni érdekek közötti egyensúly felbomlott. Feltételezik, hogy léteznek olyan általános erkölcsi normák, amelyek a döntések alapjául szolgálhatnak a fent említett információáramlási irányokkal kapcsolatban. Három ilyen etikai „oszlopot” említ: társadalmi igazságosság, emberi jogok és a közös jó fogalma. Megvizsgálja, hogy a tudományos publikáció és a szellemi tulajdonjog jelenlegi fejleményei hogyan befolyásolják az észak–dél közötti információáramlást, és megnézi, milyen válaszok születtek a szerzői jogok tulajdonosai és a szerzők között egyre növekvő szakadék problémájára (pl. nyílt archívum mozgalom). Ezek a fejlemények a dél–észak irányú információáramlásra is kihatnak, ahol az afrikai ismeretforrások kizsákmányolása és negligálása ellen egyaránt fel kell lépni. Végül az afrikai országok közötti (dél–dél) információáramlással foglalkozik.

(Autoref.)

Történet

Lásd 300, 324, 329-330, 364

Kutatás

05/293

CURRY, Ann: Unreliable research: are librarians liable? = IFLA J. 31.vol. 2005. 1.no. 28-34.p. Bibliogr.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

Megbízhatatlan kutatási eredmények: felelősek-e a könyvtárosok?

Könyvtáresetika; Könyvtártudományi kutatás; Tudományos kutatás

A tanulmány érdekes kérdéskört, a hamis, etikátlan vagy egyéb negatív jelzővel illelhető tudományos közleményeket vizsgálja, magyarán az inkorrekt vagy plagizált kutatási eredményeket közreadó cikkeket, könyveket. Két típus kerül szóba: a könyvtárosok kutatási eredményei és a többi szaktudományos eredmény, amelyek a könyvtárakban hozzáférhetők.

Az inkorrekt kutatási eredmények nem mai keletűek. *Ptolemaioszt*, a híres tudóst azzal vádolják mostanában, hogy valótlan eredményeket tett közzé. Amikor a 18. században a csillagászok ellenőrizték adatait kiderült, hogy számításainak zöme hibás, és az adatok többnyire korábbi csillagászkoktól származnak. Galilei esetében is kétségek merültek fel a pisai ferdetoronnyban végzett kísérletek eredményeit illetően, de Newton sem restellte az elméletéhez „igazítani” mérési eredményeit (legalábbis R. Westfall szerint). A tudományos mérések eredményeinek meghamisítása oly gyakori volt a 19. században, hogy Charles Babbage, a számológép feltalálója könyvet szentelt a témának 1830-ban, a hamisításokat három nagy csoportba sorolva. (Felosztása ma is megállja a helyét.)

Felvetődik a kérdés, miért vetemednek a tudósok csalásra? Ennek oka az elismertség iránti vágy és a karrier (mindenáron), illetve a publikálási kényszer. A becsstelenségre való hajlamot három tényező erősítheti: a várható eredmény nagysága, a lebukás veszélyének csekély volta és az erkölcsi érzék hiánya. Példaként két amerikai kutatóorvos esetét ismerteti – mindkettő a 80-as években esett meg. Roland Darsee szívspecialista (Harvard Medical School) évekig közölt hamis adatokat több száz cikkében, mígnem ezeket a gyógyszereszek nem igazolták, és vizsgálat nem indult. Elias Alsabti pedig mások cikkeit közölte saját neve alatt, majd amikor a sértett kollegák sarokba szorították, felmondott, és egy másik államba költözött. Az érintett folyóiratok szerkesztői és a lektorok sem vették észre a csalást. A *British Medical Journals* szerint képtelenség az orvosi folyóiratok magas száma (8000!) miatt megállapítani, hogy egy cikk megjelenése már valahol, a lektorok pedig jóhiszeműek, nem tételezik fel a tudósokról, hogy csalnak. Szerepet játszik az is, hogy a várható büntetés nagysága és a lebukás veszélye csekély, hiszen a folyóiratok, illetve a munkahelyek nem szívesen „verik nagydobra” a történeteket: igyekeznek azt csendben elsimítani. A tudósok és a kiadók abban bíznak – tévesen –, hogy a csalásra előbb vagy utóbb fény derül, de ez csak akkor lenne igaz, ha a gyakorlat támogatná a kutatások időnkénti megismétlését; ez nem így van: a folyóiratok csak eredeti kutatási eredményeket szeretnek közölni. A elektronikus publikálás megjelenése, az információmennyiség növekedése és terjedési sebessége is a megbízhatóság és a pontosság iránti igényt erősíti.

A publikáló könyvtárosok körében eddig még nem fordult elő csalás: ennek több oka is van. Egyrészt nem érdemes, olyan kis összegekkel támogatják a szakmai kutatást, és maga a szakmai közösség is kicsi; itt is előfordul publikálási kényszer, elsősorban a könyvtárosképző intézmények oktatói és az amerikai egyetemi könyvtárak munkatársai körében

(utóbbiak a tanszemélyzethez tartoznak). Azért apróbb vétségek előfordulnak: az eredmények „kozmetikázása”, olykor az etikai szabályok megsértése, pl. a személyes adatok kezelésében. (A képzés sem helyez megfelelő hangsúlyt a kutatómódszer-tan és -etika fontos kérdéseire.)

A tanulmány befejező része arra keres választ, felelősek-e a könyvtárosok az állományukban felelhető inkorrekt tartalmakért. Csak a saját szakmai eredményeikért – véli a szerző. Jogilag még senkit sem ítélték el ezért, bár nagyon kevés támpont áll rendelkezésre; egy-két mű segít csak eligazodni a régi könyvek hamisításával, illetve a „problemátikus” történeti munkákkal kapcsolatban, illetve az orvosi könyvtáraknak a megbízhatatlan eredményeket kiszűrő gyakorlatáról. (A MEDLINE csatolásai ma már ezt feleslegessé teszik). Az interneten burjánzó téves és hamis információkról is akad már útmutató (Piper, 2000). Végső soron egy megfelelő állománygyarapítási szabályzat és gyakorlat, valamint a vonatkozó jogszabályok ismerete megfelelő védelmet ad a könyvtárak számára.

Fontosabb kérdéstről van szó, ha a szellemi szabadság védelmének kontextusában vizsgáljuk az inkorrekt kutatási eredményeket. Valamennyit számúnunk kellene a könyvtárakból? Akkor honnan fogjuk tudni, mi is volt a kérdéses műben? Sokszor éppen a tévedések tartalmazhatják az igazságnak azt a kis morzsáját, amelyből új felismerések születhetnek. A könyvtáros tehát legyen becsületos, ha kutatást végez, ne cenzúrázzon, és az olvasóknak mindig korrekt szakirodalmat adjon a kezébe.

A cikk teljes szövege hozzáférhető a <http://www.ifla.org/IV/ifla70/prog04.htm> címen is.

(Murányi Lajos)

SHENTON, Andrew K.: Publishing research in LIS journals = Educ.Inf. 23.vol. 2005. 3.no. 141-163.p. Bibliogr.

A kutatási eredmények közzététele a könyvtári-tájékoztatói szakfolyóiratokban

Folyóirat -könyvtári; Könyvtártudományi kutatás; Publikációs tevékenység

A publikálási késztetésnek többféle oka lehet. Van, aki szereti a nevét nyomtatásban látni, van, aki szakmai előrehaladását tartja szem előtt, van, aki magasabb pozícióba szeretne kerülni, más tudományos hírnevét kívánja biztosítani. A PhD hallgatók számára előírják a publikálási kötelezettséget, és akár eredményeik eredetiségét is tesztelhetik a közlési folyamat során, amikor a lektorok alaposan átnézik a benyújtott cikkük szövegét. Van, aki csak egyszerűen szeretné közzétenni munkája eredményeit. A felsőoktatási intézmények oktatói és a kutatók számára egyenesen előírják a publikálási kötelezettséget. A szerzők a legkritikább esetben kapnak honoráriumot, van viszont olyan eset, amikor nekik kell fizetniük a közlésért.

A közlendő sokféle lehet, leggyakrabban a következő formái fordulnak elő: a szakirodalom szemlézése, esetleg a gyakorlati következtetések levonásával; kutatásokról való beszámoló; valamely kutatás gyakorlati hasznának ismertetése; módszertani elemzés.

A publikálás helyét aszerint határozzuk meg, hogy milyen olvasóközönséghez kívánunk szólni. Vannak lektorált és nem lektorált folyóiratok. Az előbbieknél a szerkesztő maga dönt a közlésről, az utóbbinál a döntési folyamatba bekapcsolódik két-három névtelen lektor is. Néhány olyan lap is létezik, amelynek egyes cikkeit lektoráltatják, másokat nem. Tudományos körökben a referált folyóiratokat hitelesebbnek tartják; a referált folyóiratokban hosszabb, tudományos, személytelen stílusban íródott cikkek találhatóak. Vannak, akik különbséget tesznek az igényes tudományos és a gyakorló szakembereknek szánt szakmai folyóiratok között.

Egyetemi körökben előfordul, hogy az oktatókat arra ösztönzik, hogy a „legjobb” folyóiratokban publikáljanak. Megfontolás tárgya legyen a folyóirat profilja is, az, hogy tisztán könyvtártudományi, több tudományterületet érintő vagy interdiszciplináris folyóiratban szeretnénk közzétenni írásunkat.

Hogyan válasszunk folyóiratot? Van, ahol szerzőket keresnek, és van, ahová nem könnyű bejutni. A választást befolyásolhatják a korábbi kutatási tapasztalatok; meríteni lehet ötleteket könyvtárunk gyűjteményéből; megvizsgálhatjuk hivatkozásainkat és az azokban szereplő folyóiratok neveit; belelapozhatunk az adott szakterület referáló lapjaiba és indexeibe; ötletet adhatnak a szakmai egyesületek összeállításai és természetesen a kollégák is.

A szerzőnek a publikálás előtt egyeztetnie célszerű munkahelyével, társszerzőivel, figyelemmel a szerzői jogi kérdésekre. Nem szabad elfeledkezni a közzétételnyilvánításról, továbbá arról sem, hogy a legtöbb szerkesztő arra számít, hogy folyóirata egyedülként kapja meg a kéziratot mérlegelésre.

A közlemények szokásos szerkezete kutatási beszámoló esetén: bevezetés (háttér), a szerző speciális hozzájárulása a témához, a vizsgálat empirikus elemei, az alkalmazott módszertan, a vizsgált minta és az elért eredmények a korábbi kutatások fényében, ajánlásokkal a gyakorlat és a jövőbeni kutatások számára.

A szerkesztők és a lektorok a következőkre ügyelnek: a mű eredetisége; mennyire felel meg a cikk tárgya és intellektuális szintje az adott folyóirat olvasóközönségének; mennyire átfogóan dolgozza fel a vonatkozó friss szakirodalmat; mennyire megbízhatónak tűnik a kutatási beszámoló; tárgyalja-e a vizsgálat korlátait; mennyire világos és logikus a közlemény; ad-e a gyakorlat és a további kutatások számára ötleteket; mennyire van összhangban a többi vizsgálattal; hivatkozásai, stílusa, nyelvezete és helyesírása megfelelnek-e a folyóirat követelményeinek.

A benyújtott cikket vagy elfogadják közlésre változtatlan formában; vagy kisebb-nagyobb módosításokat írnak elő a szerkesztők/lektorok; vagy a cikk

közlését elutasítják. A szerzőnek érdemes feljegyeznie a következőket a cikke közreadása során: mikor kereste meg először a szerkesztőt e-mailben; mikor nyújtotta be először a kéziratot; milyen módosításokat kértek tőle; mikor adta be a javított cikket; mikor kapta meg a korrektúrát; mikorra ígérték a cikk közlését és a tiszteletpéldányok megküldését; mikor jelent meg a cikk.

A publikáló szerzőnek bizonyos készségekkel és képességekkel feltétlenül rendelkeznie kell: igények felismerése, mérlegelés, önértékelés, információk felderítése, íráskészség, elektronikus üzenetek küldése és fogadása, szövegszerkesztési ismeretek, instrukciók követése, önálló munka, határidő betartása, a munkafolyamat adminisztrálása, prioritások meghatározása, tervezés, mások teljesítményének megbecsülése, a kritika elfogadása, kezdeményzőkészség, kitartás, rugalmasság, türelem.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 292

Tudománymetria, bibliometria

05/295

SMITH, Alastair G.: Citations and links as a measure of effectiveness of online LIS journals = IFLA J. 31.vol. 2005. 1.no. 76-84.p. Bibliogr.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

A hivatkozások és a linkek mint az online könyvtártudományi folyóiratok hatékonyságának mércéi

Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Hatékonyság; Hivatkozásmutató

A cikk a hivatkozási gyakoriság és webes linkek használatát vizsgálja az online könyvtár- és információtudományi folyóiratok értékelésére. Az ún. „impakt faktor”, a folyóiratok összehasonlításának hagyományos mérőszáma a folyóiraatra való hivat-

kozás gyakoriságát méri egy bizonyos időn belül, összehasonlítva a folyóiratban publikált, hivatkozható cikkekkel. A szerző a „web impakt faktor” (WIF), azaz a webes hivatkozási gyakoriság fogalmának bevezetését javasolja a webhelyek mérőszámaként. A WIF durván úgy határozható meg, mint a webhelyre mutató linkek és a webhelyen található információs egységek (pl. oldalak) számának aránya. A cikk az online könyvtártudományi folyóiratok webhelyeinek kiválasztott körében hasonlítja össze a WIF-et a hagyományos hivatkozási gyakorisággal. Az online folyóiratokra mutató linkeket gyakran egyenrangúnak tekintik a hivatkozásokkal, azonban jelentős a különbség a kettő között. A szerző rámutat, mennyire hatékony az online médium a könyvtár- és információtudományi kutatási eredmények közzétételére, és segítséget nyújt a szerzőknek és folyóirat-szerkesztőknek ahhoz, hogy hatékonyabban használják az online folyóiratokat.

(Autoref.)

05/296

VALLEJO RUIZ, M. – OCANA FERNÁNDEZ, A. [et al.]: Producción científica sobre educación multicultural contenida en las bases de datos Social Sciences Citation Index y Arts & Humanities Citation Index (1956-2003) = Rev.Esp.Doc.Cient. 28.vol. 2005. 2.no. 206-220.p. Bibliogr. 23 tétel.

Res. angol nyelven

A multikulturális oktatás-nevelés szakirodalmára a Social Sciences Citation Index és az Arts & Humanities Citation Index adatbázisokban 1956-tól 2003-ig

Adatbázis -társadalomtudományi; Bibliometria; Felmérés [forma]; Hivatkozásmutató

Az SSCI és A&HCI adatbázisokban (az *educat** and (*multicult** or *intercult**) deszkriptorláncsal) végzett keresés összesen 1293 dokumentumot eredm-

nyezett. Ezek közel háromnegyede (71,6%) folyóiratcikk, 18,3%-a könyvrecenzió.

A témába vágó első cikk 1956-ban jelent meg, 1992-ben érzékelhető a mennyiségi ugrás (az addigi 0-22 dokumentum/év darabszámról 60-ra), a két kiemelkedő év 2000 és 2001 volt (100, ill. 115 dokumentum), az adatgyűjtés 2003-mal zárult (96 dokumentum). A szerzők tekintetében egy főnek van 11, 95-nek 2-9 publikációja, 1120 fő minősül alkalmi szerzőnek 1-1 publikációval. Az összesen 1144 szerző között mindössze ötnek van öt, vagy annál több publikációja (valamennyien egy-egy amerikai egyetem munkatársai). A legeredményesebb intézmények is amerikai egyetemek: Wisconsin 45, Washington 32, Indiana 23 publikációval áll az élen, a 14., a felsorolásban az utolsó helyen áll az egyetlen nem USA-beli, az angol Wawrick Egyetem 11 publikációval.

A folyóiratok sorát a cikkek száma szerint a *Journal of Teacher Education* vezeti 48 publikációval (a JCR szerinti impakt-faktora 0,677), majd a *Teacher College Record* 34 (0,914), *International Journal of Intercultural Relations* 32 (0,430), *Journal of Negro Education* 31 (0,016) következik. Érdekes, hogy két további, e témára szakosodott folyóirat csak a 9. *Journal of Multicultural Counselling and Development* 18 (0,824), illetve 13. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 14 (nincs adat) helyen áll. A publikációk több mint felére (52,09%) senki nem hivatkozott, 1-2 hivatkozást kapott 21,5%, és csak 6,93% dicsekedhet tíznél több hivatkozással.

(Mohor Jenő)

05/297

LUNA MORALES, M.E. – COLLAZO REYES, F.: Repercusión de un descubrimiento Big Science, de acuerdo a dos modelos de comunicación científica: el caso del quark top = Rev.Esp.Doc.Cient. 28.vol. 2005. 1.no. 11-21.p. Bibliogr. 28 tétel.

Res. angol nyelven

Egy felfedezés visszhangja a tudományos kommunikáció két modellje szerint: a top quark részecskék esete

Hivatkozásmutató; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az elemi részecskék fizikájával kapcsolatos 1994-2002 közötti tudományos irodalom bibliometriai elemzését végezték el annak megállapítása érdekében, hogy a mexikói kutatók milyen részt vállaltak ebben a tevékenységben, illetve, hogy a top quark részecskék felfedezése milyen hatással volt a publikációkra és a hivatkozásokra.

Két információs rendszer: a *Science Citation Index* és a *Stanford Public Information Retrieval System in High Energy Physics* tartalmát vizsgálták. Az SCI a hagyományos, míg a SPIRES az informális tudományos kommunikációs modellt képviseli; az utóbbi főként az e-printeket, előbbi a tudományos folyóiratokban publikált végső változatokat tárja fel. Megállapításuk szerint a SCI válogatási mechanizmusa és az általa lefedett irodalom nem dokumentálja teljes körűen a felfedezést. A top quarkok esete azt mutatja, hogy az elemi részecskék fizikájának területén az e-printek nélkülözhetetlen dokumentumok a tudományos tevékenység rekonstrukciójához.

(Mohor Jenő)

Lásd még 357

Információszerzés

05/298

CARDEN, Mark: Library portals and enterprise portals. Why libraries need to be at the centre of enterprise portal projects = Inf.Serv.Use. 24.vol. 2004. 4.no. 171-177.p.

A könyvtári és a vállalati portálok. Miért legyenek a könyvtárak a vállalati portálok létrehozásának kulcsfigurái?

Portál; Üzemi tájékoztatási központ

Mialatt a könyvtárosok a könyvtári OPAC könyvtári portállá alakításával foglalkoznak, amit meta-keresést nyújtó kapuk hozzáadásával érnek el, fenn-

tartó intézményeik átfogó intézményi portál kifejlesztését kezdik el (amit gyakran „vállalati portálok”-nak neveznek) olyan technikák, módszerek és technológiák felhasználásával, amelyek ismeretlenek a könyvtárosok számára. Ennek következtében olyan vállalati portálok alakulnak ki, amelyek nélkülözik az információszerzési tapasztalatokat, s ez a helyzet veszélyezteti a könyvtár szerepét és láthatóságát. A cikk tisztázza a könyvtári és a vállalati portálok között különbséget, és esettanulmányt mutat be a könyvtárosok számára annak bizonyítására, hogyan lehet részt venni és vezető szerepet vállalni a vállalati portálok kialakításában.

(Autoref.)

Lásd még 319

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGV

Általános kérdések

05/299

OPPENHEIM, Charles – SMITH, Victoria: Censorship in libraries = Inf.Serv.Use. 24.vol. 2004. 4.no. 159-170.p. Bibliogr. 66 tétel.

Cenzúra a könyvtárakban

Cenzúra; Felmérés; Közművelődési könyvtár; Olvasáskorlátozás

A cenzúra olyan téma, amely végig jelen volt az írott történelem folyamán. Kezdetben egyének és csoportok arra használták, hogy megakadályozzák és ellenőrizzék elméletek és információk létrehozá-

sát, elérését és terjesztését. Különböző formákat öltött és különböző okokból nyilvánult meg. A könyvtárosok és a cenzúra viszonya mindig ellentmondásos volt. A nehézséget az a konfliktus okozza, amely a könyvtárosnak a használók szolgálata iránti és a könyvtárat fenntartó szervezet iránti elkötelezettsége között áll fenn. A vallás, a politika és a szex különös gondot okoz. A tanulmány azt vizsgálja, mi a könyvtáros szerepe a vitatható információkhoz való hozzáférés megkönnyítésében. A szerzők szerint a szellemi szabadság – amelyet a könyvtárban gyakran nehéz megvalósítani – olyan ideál, amely a könyvtárosi hivatás lényegének tekinthető.

(Autoref. alapján)